

سال‌نمای امنیت ملی
جمهوری اسلامی ایران
تحولات راهبردی ۱۳۹۱
چشم‌انداز ۱۳۹۲

زیر نظر شورای نویسندگان

تحوّلات منطقه‌ای (خاورمیانه)

سوریه

مقدمه

با آغاز بهار سال ۱۳۹۲، بحران سوریه در حال تبدیل شدن به یکی از دامنه‌دارترین بحران‌های منطقه‌ای دهه‌های اخیر در آسیای غربی است. در حالی که تحلیل‌گران غربی و منطقه‌ای در پیش‌بینی‌های اولیه خود بر سقوط نظام سوریه و تغییر چهره منطقه در کوتاه مدت تاکید می‌کردند، هم‌اکنون با ورود ناآرامی‌های سوریه به سال سوم باز هم نمی‌توان محدوده زمانی مشخصی را برای پایان بحران و آرامش منطقه متصور شد. مقاومت نظام سوریه و پایداری محور مقاومت در حفظ مواضع خود تاکنون باعث شده است تا علی‌رغم پیش‌بینی‌های مکرر در مورد سقوط دولت بشار اسد، دولت هنوز در مجموع انسجام درونی خود را حفظ نموده و همچنان در جایگاه حاکمیت ملی تثبیت گردد. این در حالی است که علیرغم ریخته شدن خون نزدیک به هفتاد هزار نفر، طرف‌های منطقه‌ای و بین‌المللی حامی معارضین با ادامه پشتیبانی‌های مالی و تسلیحاتی خود تلاش می‌کنند که همچنان آتش بحران را شعله‌ور نگاه دارند. بدیهی است تداوم این بحران از نظر جبهه غربی و عربی تأمین‌کننده منافعی است که چشم‌پوشی از آنها حتی به منظور جلوگیری از کشتار بیگناهان باز هم میسر نیست.

شاید بتوان مهم‌ترین نتیجه تحولات واقع‌شده در چارچوب بحران سوریه طی سال ۱۳۹۱ را در این گزاره خلاصه نمود که دیگر نمی‌توان بحران سوریه را در قالب درگیری گروه‌های دارای پشتیبانی مردمی با یک دولت مستقر به نیت روی کار آوردن نظامی مبتنی بر خواسته‌های مردمی تفسیر کرد. آنچه در ماه‌های پایانی سال ۱۳۹۱ برای غالب صاحب‌نظران امری آشکار

در ابتدای نیمه دوم سال جاری وزیر دارایی سوریه اعلام کرد این کشور با ۴۰ درصد کسری بودجه مواجه شده و در نتیجه ناچار است کلیه اقدامات عمرانی خود را متوقف سازد

به نظر می‌رسد این است که مردم سوریه تحمل ناامنی‌های خونین و در پی آن عدم دسترسی به نیازهای حیاتی اولیه خود را نداشته و خواهان پایان یافتن درگیری‌ها هستند. لازم به ذکر است رفتار گروه‌های مسلح با مردم در مناطق تحت تسلط آن‌ها نیز دورنمایی نامطلوب از سقوط دولت اسد را ترسیم کرده است. این گزارش در سه سطح داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی به بررسی شرایط بازیگران مختلف دخیل یا اثرگذار بر بحران سوریه در سال ۱۳۹۱ پرداخته و سمت و سوی کلی روند بحران سوریه را در این محدوده زمانی ارائه خواهد داد.

بازیگران داخلی دولت سوریه

در مرداد ماه سال ۹۱ با فرار ریاض حجاب، نخست وزیر سوریه و پیوستن او به مخالفان نظام به نظر می‌رسید که زمینه‌هایی بسیار جدی برای فروپاشی نظام اداری دولت سوریه و ناکارآمدی آن در برقراری حاکمیت ملی بوجود آمده است. در برابر این تهدید ریاست جمهوری سوریه با در پیش گرفتن سیاست‌های اعلامی و اعمالی مؤثری توانسته است این تهدید را به میزان زیادی کاهش دهد. در حوزه سیاست‌های اعلامی جدا شدن ریاض حجاب از سوی اسد به عنوان پاکسازی دولت از عناصر ناکارآمد و خائن تفسیر شد. در حوزه سیاست‌های اعمالی بلافاصله پس از فرار ریاض حجاب، بشار اسد عمر غلاونجی را به عنوان یک علوی وفادار عهده‌دار اداره موقت نخست وزیری نمود و طی چند روز پزشکی خوشنام از اهل سنت را به نام وائل الحلقی برای گرفتن رای اعتماد به مجلس ملی سوریه معرفی کرد. به این ترتیب اسد توانست به سرعت دولت را از فاز بحران عبور داده و به شرایط نسبتاً تثبیت شده‌ای برساند. پس از این واقعه فرار مقامات دولتی بلندپایه به خارج از کشور و یا پیوستن آن‌ها به معارضین گزارش نشده و این حاکی از تلاش سرویس‌های امنیتی سوری برای ممانعت از تداوم چنین رویدادهایی است.

به هر روی دولت سوریه تلاش می‌کند تا با فعال نگاه داشتن ادارات دولتی ویژه در شهرهای بزرگ و ارائه خدمات عمومی همچنان حاکمیت خود را در سطح ملی حفظ نماید. کارکنان بخش دولتی نیز با انگیزه‌های مختلفی از جمله دستیابی به حقوق دولتی ماهیانه، پرهیز از شناخته شدن به عنوان فراری یا معارض و یا حتی ارائه خدمات به همشهریان خود به خصوص در شهرهای بزرگ در محل خدمت خود حاضر می‌شوند. لازم به ذکر است در شهرهای کوچک یا مناطق حومه‌ای و روستایی میزان حضور بخش خدماتی و اداری کاهش قابل ملاحظه‌ای یافته است.

در حوزه اقتصادی نیز باید اشاره کرد که در ابتدای نیمه دوم سال جاری وزیر دارایی

سوریه اعلام کرد که این کشور با ۴۰ درصد کسری بودجه مواجه شده و در نتیجه ناچار است کلیه اقدامات عمرانی خود را متوقف سازد. برای جبران این کسری و تامین نیازهای حیاتی مردم نیز دولت سوریه گذشته از استقراض از بانک مرکزی و انتشار اسکناس تا حد زیادی به کمک‌های اقتصادی حامیان منطقه‌ای و بین‌المللی خود وابسته می‌باشد.

بر اساس گزارش تفصیلی نخست‌وزیر سوریه در مورد اوضاع داخلی این کشور که در تاریخ ۱۲ دی‌ماه سال ۹۱ در مجلس سوریه ارائه شد به دلیل توقف بخش اعظم تولیدات صنعتی و کشاورزی در شرایط امنیتی و همچنین تحریم‌های ناظر بر تبادلات پولی سیر تبادلات ارزی و صادرات کالای کشور تا حد زیادی مختل شده است. در بخش تامین سوخت به دلیل تخریب تجهیزات توسط گروه‌های مسلح، برداشت نفت از میداین داخلی سوریه تنها ۳۵ درصد از نیاز داخلی را پوشش داده و مابقی با وقفه‌ای طولانی به وسیله واردات تامین شده است. توزیع این سوخت وارداتی نیز از دی‌ماه آغاز شده گرچه به دلیل ناامنی‌های گسترده در محورهای مواصلاتی و حمله گروه‌های مسلح به کاروان‌های سوخت با مشکل جدی مواجه شده است. واردات برق سوریه که بطور عمده از کشورهای ترکیه و اردن صورت می‌گرفته نیز با واردات برق از طریق خطوط انتقال ایران و عراق جایگزین شده است گرچه به دلیل تخریب شبکه‌های انتقال برق توسط گروه‌های مسلح دسترسی بسیاری از مناطق به انرژی برق بطور مطلق یا نسبی قطع شده است. این امر باعث ایجاد مشکل در حوزه‌های مختلفی از جمله تهیه نان در نانوای‌ها نیز شده و از این حیث نیز مردم را با تنگنا مواجه نموده است. گرچه بنابر اعلام رسمی ذخایر ارزاق برای مدتی در حدود یکسال تهیه شده است. در حوزه زیرساخت‌های مخابراتی نیز تاکنون در بخش ارتباطات ثابت، سیار و شبکه دیتا در حدود ۹/۵ میلیارد لیره خسارت وارد شده است به نحوی که ۱۷۰ ایستگاه تلفن ثابت از مجموع ۷۰۰ ایستگاه و ۱۷۰۰ آنتن تلفن همراه از مجموع ۶۰۰۰ آنتن از بین رفته است. در حوزه درمان نیز تاکنون ۲۵ بیمارستان از مجموع ۱۲۴ بیمارستان تخریب شده است. گرچه در حدود یک سوم از توان تولید داخلی دارو و انبارهای مواد دارویی و بهداشتی نابود شده است اما دولت توانسته بخش قابل توجهی از نیازهای کشور را از طریق واردات و یا تولید دارو در مناطق امن مرتفع سازد. در نهایت بر اساس برآوردهای رسمی تاکنون میزان خسارت‌های ناشی از درگیری‌های نظامی در سوریه به حدود ۵۰ میلیارد دلار رسیده است.

ارتش و نهادهای امنیتی سوریه

طی یکسال نخست بحران سوریه، درگیری‌ها محدود به حوزه‌های جغرافیایی خاصی بود و اسد تلاش می‌کرد تا بخش اعظم نیروهای خود را خارج از این بحران نگاه داشته و حفظ نماید. به این ترتیب تلاش می‌شد تا بحران از شهرهای بزرگ و مناطق پرجمعیت دور نگه داشته شود.